

رهنمودهای اخلاقی برای نویسندگان نوشتارهای پژوهشی

مینا نادری، رویا رحیمی وقار، علی اکبر موسوی موحدی*^۱

چکیده

با پیشرفت روز افزون علم و فناوری، امکان دسترسی سریع و آسان به منابع علمی و پژوهشی بروز در سراسر جهان فراهم شده است. یکی از راه های دسترسی سریع و آسان به منابع علمی از راه اینترنت است که در کنار مزایای آن، مضراتی نیز دارد. از جمله زیان آن می توان به سرقت ساده تر آثار علمی پژوهشگران توسط افراد سودجو اشاره کرد که این شیوه کار نیز رو به افزایش است. در این نوشتار کوتاه، به علل افزایش این سرقت علمی و ادبی و راه های جلوگیری از آن پرداخته می شود و از طرفی رهنمودهای لازم در باره نگارش نوشتارهای پژوهشی، با رعایت حفظ اصول اخلاقی ارائه می شود.

واژگان کلیدی: سرقت آثار ادبی، سرقت غیر عمد، سرقت از خود، نکته های مهم در نگارش نوشتار پژوهشی.

پیشگفتار

در مورد بخش اول، برخی بر این باور می باشند که این کار همان اندیشه است اما، برآستی این گونه نیست، چرا که خواندن و بررسی کردن کارهایی که دیگران پیشتر انجام داده اند، برای فهمیدن بهتر کاری که فرد می خواهد انجام دهد، ضروری است. این عمل، بی گمان سرقت نیست. البته، رونویسی از عبارت های دیگران (کپی برداری) به طور مستقیم کار صحیحی نیست، عبارت های دیگران را می باید فهمید، اما با ادبیات خودی آنرا باز نویسی نمود و به مرجع علمی اصلی آن رجوع داد. سرقت ادبی به قسمت دوم تعریف مربوط می شود، زمانی که فرد از کارها و اندیشه های دیگران بدون نام بردن از منبع و مرجع علمی اصلی استفاده می کند. این عمل، بی احترامی و بی حرمتی به کسی است که اندیشه های نخستین و اصلی از آن اوست. این روش، سبب فریب اذهان عمومی می شود و این نگاه نادرست را ایجاد می کند که کارها

اصطلاح سرقت آثار علمی^۲ در سال ۱۶۲۰ میلادی به فرهنگ لغت انگلیسی وارد شد و در قرن بیستم میلادی به صورت عمل غیر اخلاقی، نمایش یک کار دروغین، دزدی و منتشر کردن اندیشه یک پژوهشگر بدون نام بردن از صاحب اندیشه تعریف شد. در مفهوم جدید از این کلمه، به عنوان رفتار غیر اخلاقی و سوء رفتار در پژوهش یاد می شود که در بسیاری از کشورها فرد مرتکب، بزهکار شناخته می شود.

سرقت آثار ادبی دارای مفاهیم گوناگونی است و گستره ای از تکاپوها را در برمی گیرد.

به طور کلی، سرقت ادبی دارای دو بخش است: ۱- گرفتن عبارت ها و یا اندیشه از یک منبع و مرجع علمی ۲- نام نبردن از منبع و مرجع علمی که استفاده شده است.

* عهده دار مکاتبات، استاد، تلفن: ۶۱۱۱۳۳۸۱ (۹۸۲۱+)

دورنگار: ۶۶۴۰۴۶۸۰ (۹۸۲۱+) پست الکترونیکی: moosavi@ibb.ut.ac.ir

۱. مرکز تحقیقات بیوشیمی و بیوفیزیک دانشگاه تهران، ایران.

و اندیشه‌های دیگران از آن فرد خاطی است. [۱]

اصول اخلاقی

۱- **ابتکار/اصالت**: وقتی یک نویسنده نوشتاری را برای نشریه پژوهشی-علمی می‌فرستد، این نوشتار می‌باید یک کار دست اول بوده نه اینکه جمع‌آوری کار دیگران باشد. اگر نویسنده (ها) از نتیجه‌های علمی و کلمه‌ها و ادبیات دیگران استفاده کنند، این کار بیان یا نقل قول دیگران است و جزء نوشتارهای پژوهشی و اصیل محسوب نمی‌شود. لازم به ذکر است، در صورتی که نویسنده‌ای نوشتاری را به یک زبان (برای مثال؛ زبان فارسی) در نشریه‌ای به چاپ رسانده است، نمی‌تواند همان کار چاپ شده را به زبان دیگری ترجمه نماید و برای یک نشریه علمی-پژوهشی ملی و یا بین‌المللی بفرستد و یا بر عکس [۲،۳].

۲- سرقت علمی و ادبی

نگارش نوشتار می‌باید خالی از هر نوع سرقت علمی، ادبی، تحریف و یا حذف مطالب برجسته باشد. سرقت علمی و ادبی به شکل‌های گوناگون می‌باشد و بعضی از نمونه‌های آن به شرح ذیل بیان می‌شود:

- رو نویسی از نوشتار دیگران و به نام خود چاپ کردن
- رو نویسی قسمت‌های مهم از نوشتار دیگران برای تفسیر نتیجه‌های پژوهشی که توسط دیگران بیان شده است.
- برداشتن اندیشه‌های منتشر شده یا منتشر نشده دیگران، بدون ارجاع به نویسنده اصلی یا اجازه از او.

از نویسندگان انتظار می‌رود بروشنی اندیشه‌ها و کارهای دیگران را بیان کنند، حتی اگر این کار یا اندیشه به صورت واژه به واژه یا توضیحی بیان نشده باشد و به نویسنده اصلی استناد نمایند.

- امروزه، رو نویسی قسمت‌های مهم از نوشتار چاپ شده قبلی خود نویسنده در نوشتار جدید نویسنده سرقت علمی، ادبی محسوب می‌شود. سرقت علمی، ادبی از خود^۱، بسیار شایع است و گاهی نیز بدون قصد است، همانگونه که راه‌های زیادی برای بیان یک مطلب مشابه در موقعیت‌های متفاوت وجود دارد، به ویژه در مورد بخش روش‌ها که در یک نوشتار نوشته می‌شود. اگر چه، به طور معمول این امر حتی حق کپی‌رایت را که برای منتشرکننده محفوظ است، مختل می‌کند، هیچ توافق عامی وجود ندارد که آیا این موضوع شکلی از سورتار علمی است یا نه و یا چند تا از لغت‌ها می‌توانند استفاده شوند تا به عنوان سرقت علمی، ادبی به حساب نیاید. به هر روش، هنگامی که یک کار علمی چاپ شده است، دیگر نمی‌توان همان مطالب چاپ شده و همان محتوا را به صورت یکجا و یا خرد خرد در نوشتارهایی که در آینده توسط همان نویسنده‌ها و دیگر نویسندگان نوشته می‌شود، چاپ نمود. نویسندگان می‌باید از بیان دوباره نوشته‌های قبلی خود تا حد امکان دوری کنند.

- نویسنده نمی‌تواند از شکل‌ها و جدول‌های چاپ شده دیگران در نوشتارها در نوشتار خود به طور مستقیم استفاده نماید، مگر اینکه از انتشارات مربوط اجازه چاپ شکل را دریافت نماید و در زیر نویس

آن شکل می‌باید توضیح دهد که این شکل از کدام منبع بر داشته شده و با اجازه انتشارات مربوط بوده است.

- نویسنده نمی‌تواند مستقیم از ادبیات مقالات دیگران در مقاله خود استفاده نماید بلکه نویسنده می‌باید از مطالب دیگران بر داشت نماید و با ادبیات خود مقاله را نگارش نماید.

- نویسنده نمی‌تواند نوشتار چاپ شده قبلی خود را الگو قرار دهد^۲ و برای تدوین نوشتار تازه خود تنها داده‌ها و جدول‌های آن را تعویض نماید، بلکه هر نوشتار یک «نو یافته» تازه است و می‌باید از نخست با ساختار نو بنا شود و با ادبیات تازه نگارش شود.

- داوران نوشتار نمی‌تواند مطالب نگارش شده و یا اندیشه‌های نویسنده‌های نوشتار را قبل از چاپ برای مقاصد شخصی، پژوهشی خود و دیگران را استفاده نمایند [۹ و ۷ و ۳].

دلایل سرقت آثار ادبی

علت اصلی و دقیق سرقت آثار ادبی پیچیده است، چون کسی از درون فردی که این عمل نا شایسته را انجام می‌دهد، خبر ندارد. اما، دلایل عمومی نیز وجود دارد:

نبود مهارت‌های پژوهشی: برخی از دانشجویان و پژوهشگران واقعا نمی‌دانند چطور از فهرست کتابخانه‌ها، منابع داده‌های مجلات و یا منابع مراجع دیگر استفاده کنند. برای کمک به این مشکل استادان می‌باید با برگزاری دوره‌های آموزشی برای بدست آوردن این مهارت به آن‌ها کمک کنند.

دشواری‌های ارزیابی منابع اینترنتی: برخی از دانشجویان و پژوهشگران نمی‌دانند چگونه منابع اینترنتی را ارزیابی و بررسی کنند و همین موضوع می‌تواند روی فرآیند پژوهش و داده‌های بدست آمده تأثیرگذار باشد.

یادداشت برداری بدون ریز بینی: شاید رایج‌ترین دلیل سرقت ادبی، دزدی ندانسته^۳ باشد. به طور معمول، دانشجویان در زمان یادداشت برداری آنقدر بی‌نظم و بدون ریز بینی، یادداشت برداری می‌کنند که در زمان نگارش نوشتار و ارائه منابع و مراجع مورد استفاده، دچار سردرگمی می‌شوند. بنابراین، به منظور جلوگیری از بروز چنین دشواری‌هایی، می‌توان به آنها آموزش داد که در هنگام یادداشت برداری و استناد به کار دیگران از نشانه‌های گوناگون استفاده نمایند.

ناتوانی در مدیریت زمان و برنامه‌ریزی: بسیاری از پژوهشگران مدیریت زمان و مهارت‌های برنامه‌ریزی ندارند و چون نمی‌توانند در زمان مقرر نوشتار و کار خود را تحویل دهند، تحت تأثیر فشارهای روحی و روانی بیشتر برای سرقت ادبی و رونوشت از کار دیگران و سوسه می‌شوند. [۴]

راهکارهایی برای دوری از سرقت علمی، ادبی

بررسی‌ها نشان می‌دهند که بیش از ۶۰ درصد دانشجویان نمی‌توانند بین سرقت آثار ادبی و نقل قول تفاوت قائل شوند و این دشوار،

1. Self-Plagiarism
2. Recycling of Previous Writings or Tempelet
3. Unintentional Plagiarism

مشابه به بیش از یک نشریه به طور همزمان، رفتار غیراخلاقی را نشان می دهد و پذیرفتنی نمی باشد.

نویسندگان نباید بخشی یا کلی از کار مشابه را که به صورت نوشتار در آورده اند، در چندین نشریه به چاپ رسانند. هر نوشتار برای فرستادن به نشریه، می باید هویت نو داشته باشد نه اینکه از نوشتارهای گذشته رو نویسی شده باشد و با یک نام تازه فرستاده، و یا چاپ شود [۴،۳].

۲- سیاست های فرستادن نوشتار

در صورتی که نوشتاری توسط سردبیر یک نشریه مردود اعلام شد، نویسنده نمی تواند همان نوشتار را بدون نظر خواهی از سردبیر، دو باره به همان نشریه بفرستد. نویسنده می باید پس از رفع خرده گیری ها، به نشریه دیگری با نام نوشتار تازه بفرستد.

نویسنده اصلی سعی نماید پیش از فرستادن نوشتار به سردبیر نشریه، آداب چاپ نشریه مورد نظر را رعایت نماید و پیش از فرستادن، ویراستاری ادبی انجام شده باشد. [۵،۴]

نویسنده اصلی سعی نماید نوشتار را برای ویراستار علمی - ادبی که آشنایی به موضوع علمی نوشتار را دارد و زبان مادری و ادبیات روز را می داند، بفرستد و پس از ویراستاری، نوشتار را به سردبیر نشریه بفرستد.

۳- کشمکش های نویسندگان، ویراستارها، داورها و هیات

تحریریه

نویسنده گان می باید از کشمکش های عاطفی و پنهان یا کشمکش های آشکار در قلمرو پژوهش های علمی حتی المقدر دوری کنند. کشمکش نویسندگان در نگارش نوشتار اثر می گذارد و موجب ناخوشایندی خواننده های نوشتار می شود. این کشمکش ها، بر داوری نویسنده، ویراستار و داورها تاثیر می گذارد. بیشتر کشمکش ها، بی درنگ برای دیگران روشن می شود. ممکن است این موارد شخصی، تجاری، سیاسی، علمی یا مالی باشد. ممکن است دل بستگی های مالی دربرگیرنده کارگماری، سهام یا مشارکت در مالکیت امتیاز انحصاری، یا هر نوع انگیزه دیگری باشد، زیرا این موارد مایه از بین رفتن اطمینان می شود.

نویسنده ها می باید از هر کشمکش احساسی یا اظهار دل بستگی به داورها و یا ویراستارها دوری کنند. سردبیر و هیات تحریریه هر نشریه باید سعی نماید داورانی را برای ارزیابی نوشتار بر گزینند که هیچ سوگیری و یا کشمکشی با نویسنده گان نوشتار نداشته باشند، به زبان دیگر هر نوشتار می باید مورد ارزیابی درست علمی و داوری باز قرار گیرد. نویسنده ها می باید به محرمانه بودن فرآیند داوری و بررسی نوشتار احترام بگذارند.

سردبیر و یا هیات تحریریه هر نشریه می باید دادگر باشند و از انگیزه های غیر علمی و غیر عقلی در ارتباط با نویسنده ها و یا نشانی و وابستگی آنها از قبیل کشور، دانشگاه و یا پژوهشگاه مورد نظر پرهیز نمایند [۷،۳].

سردبیر و یا هیات تحریریه هر نشریه نباید نام نویسنده ها را از نوشتار

زمانی بزرگتر می شود که دانشجویان به نقل قول از واژگان و روش های دیگران نیاز دارند. نبود توانایی در متفاوت دانستن سرعت ادبی و نقل قول اغلب به سرعت ندانسته منجر خواهد شد.

در طول ۳۰ سال گذشته، دولت ها سعی بر توسعه و باز تعریف سیاست های ناشی از بد رفتاری در پژوهش در مراکز پژوهشی داشته اند. هم اکنون، جوامع کوشش می نمایند تا از تمرکز بیش از حد به دزدی آثار ادبی بکاهند و بیشتر بر روی نرم افزارها و دستورکارهای لازم برای تشخیص دزدی علمی - ادبی داشته باشند. [۹،۵]

پیشنهاد راهکارهایی برای دوری از سرقت ادبی

- اگر نوشتار، در بر گیرنده مطالبی باشد که در گذشته منتشر شده است، می باید از نوشتاری که در دست است حذف شود و فقط به منبع علمی چاپ شده استناد گردد. نوشتار تازه، نباید همپوشانی زیاد با سایر نوشتارها داشته باشد. برای دسترسی به مطالب و شکل های همپوشان، [www. Duplichecker.com](http://www.Duplichecker.com) ، Et Blast می توان از وبگاه های استفاده نمود. www.tineye.com.

- نویسنده های نوشتارها، می توانند کارها و اندیشه های پیشین چاپ شده را در « گیومه » نقل قول نمایند و به منبع علمی مورد نظر هم استناد کنند. البته، نویسنده می باید از نقل قول زیاد از کارهای پیشین خود به منظور پر کردن شمار نقل قول های خودی دوری کند (استناد به خود)، همچنین نویسنده ها می باید از خودستایی دوری کنند که ممکن است فرآیند بررسی علمی را مختل کند. استناد به خود تا اندازه ای معنی دار است و بیش از اندازه یک روش منفی تلقی می شود.

- نویسنده هایی که به آئین نامه های دزدی های علمی، ادبی آگاهی ندارند، خوبست در کارگاه های نگارش نوشتارهای علمی شرکت نمایند.

آگاهی از آئین نامه های کپی رایت

این آئین نامه ها، به منظور محافظت از مالکیت اندیشه ها وضع شده است. بدین صورت که تکثیر اندیشه ها - کارها و مطالب دیگران بدون اجازه گرفتن از صاحبان آنها غیرقانونی می باشد و قابل پیگیری است. این آئین نامه ها، این اندیشه را در پژوهشگران برمی انگیزد که تلاش های آنها قابل احترام و ارزشمند است. شکستن این آئین نامه ها از سوی پژوهشگران، می تواند به اخراج آنها و از دست دادن موقعیت کاری و پژوهشی آنها، پرداخت جریمه نقدی و حتی زندان رفتن از یک تا ده سال منجر شود. [۴،۳]

۱- فرستادن و چاپ چند دفعه

نویسنده می باید نوشتار را همزمان تنها به یک نشریه برای بررسی بفرستد. در صورتی که همان نوشتار، در حال بررسی توسط یک نشریه می باشد، نمی توان همان نوشتار را به نشریه دیگری برای بررسی فرستاد.

نویسنده نباید به طور کلی نوشتار هائی را که در پژوهش های مشابه در مجله ها یا انتشارات گذشته آمده اند، منتشر کند. فرستادن نوشتار

حذف نمایند و سپس برای داوران ارسال نمایند. این کار چندین مشکل دارد:

- داور می باید امین سردبیر و یا هیات تحریریه باشد.
- داور می باید در ارتباط با نویسنده و یا نویسندگان جستجو(به صورت الکترونیکی و یا روش های دیگر) نماید که آیا نویسنده و یا نویسنده های نوشتار از کارآمدی مورد نظر برخوردارند یا خیر و یا داور می باید آگاه شود که نویسنده و یا نویسندگان در گذشته چنین کاری را چاپ نموده اند یا خیر.
- امروزه، در بیشتر داوری نوشتارها در جهان نام نویسنده و یا نویسنده ها در اختیار داور قرار می گیرد.

۴- همکاران نویسنده

نویسندگان نوشتار می باید مشارکت اثر گذاری در پژوهش، گفتگو و ارائه نظر، نگارش و تعیین خط مشی نوشتار داشته باشند و در نتیجه های آن سهیم باشند. نویسندگان همکار می باید همگی نوشتار مورد نظر را قبل از فرستادن به سردبیری نشریه ببینند و بررسی نمایند. همفکری و همکاری نویسندگان همکار مایه بالا رفتن سطح نوشتار می شود و می تواند در قلمرو نشر علم تاثیر بهتری داشته باشد و پس از چاپ از استناد بیشتری برخوردار باشد. [۳]

پیشنهاد های اخلاقی به سردبیر و داوران

انتظار می رود داوران انتخاب شده توسط سردبیری و یا هیات تحریریه از تخصص پژوهشی^۱ در موضوع داوری برخوردار باشند و پیشنهاد های علمی ادبی مورد نظر خود را شفاف، سازنده و مؤدبانه به نویسنده ها انتقال دهد.

انتظار می رود سردبیر نشریه هر چه زودتر نوشتار فرستاده شده توسط نویسنده(عهده دار مکاتبه) را ارزیابی شکلی و ویراستاری نماید و در صورت نیاز به باز نگری به عهده دار مکاتبه بفرستد تا پس از باز نگری به سردبیری برگردانده شود و سردبیر نوشتار مورد نظر را بی درنگ به داوران کارآمد^۲ بفرستد و از آنها در خواست نماید که نوشتار را در مدت چند هفته داوری کند و یا اعلام نمایند که از داوری این نوشتار معذور هستند. به هر روی، نباید نویسنده های نوشتار را در زمان طولانی از کار خود در نا آگاهی گذاشت و یا به تماس های آنها بی اعتنا بود.

داوران می باید نکته های ریشه ای توانمندی و نارسائی نوشتار و روش های علمی آن را تشخیص دهند و در مورد آنها نظر های خود را به نویسندگان انتقال دهند و با ریزبینی بالا روی کیفیت تفسیر نتیجه های نوشتار اظهار نظر کنند. نباید داوران به کلی گویی پرداخته و یا نویسندگان نوشتار را از دیدگاه و اظهار نظر خود محروم سازند و یا

با کلی گویی، نوشتار را مردود نمایند. البته، لازم است که سردبیری و یا هیات تحریریه نشریه از ارزیابی های کلی گویی چشم پوشی نمایند و بر مبنای آن تصمیم نگیرند. بعضی از داوری ها تنها ویراستاری است و سردبیری و یا هیات تحریریه نشریه نباید این موضوع را فراموش نمایند، حتماً می باید نظر داوری را به نویسنده ارسال نمایند نه فقط ویراستاری را.

داوران و یا ویراستاران می باید از داده ها و محتوای نوشتار مورد داوری حفاظت نمایند و آن را به صورت امانت در نزد خود نگهداری کنند و هر گونه استفاده شخصی را خلاف اخلاق بدانند.

سردبیر و یا هیات تحریریه نشریه می باید نظر داوران را در باره نوشتار مورد نظر، بی طرفانه بررسی نمایند و از گرایش و تعصب شخصی در داوری خودداری کنند. [۳]

تاوان ها

سرقت علمی و ادبی، یک رفتار ناشایست اخلاقی است که می باید با آن برخورد قانونی شود.

در صورت مشاهده چنین عمل ناشایستی، سردبیری نشریه می باید نوشتار را از نشریه حذف و فرد و یا افراد خاطی را در فهرست سیاه قرار دهند و به نویسندگان نوشتار هشدار داده و موضوع را برای مسئولان دانشکده و یا دانشگاه محل استقرار نویسنده و یا نویسندگان را اطلاع دهند. [۸،۵،۳]

نتیجه گیری

دزدی ادبی، به عنوان شکلی از بد رفتاری علمی است که کم و بیش تمامی سازمان های پژوهشی نسبت به آن اتفاق نظر دارند. لازم است پژوهشگرها همه احتیاط ها را انجام دهند تا به طور کامل مطمئن شوند که به اندازه کافی به کار دیگران آگاهی دارند و نقل قول ندانسته غفلت نشده است. نقل قول مناسب و استناد به منابع، احترام به پدید آورندگان اندیشه ها و ارج نهادن به اندیشمندان و مالکیت اندیشه آنها است. باید توجه داشت یک نویسنده برای پنهان کردن سرقت ادبی خود زمان زیادی را صرف تفسیر و دگرگونی اندیشه ها و داده های دیگران می کند که اگر همین زمان را صرف به نتیجه رساندن کار خود کند، می تواند بهترین کار را ارائه دهد.

پژوهشگران به عنوان اعضا جامعه پژوهشی باید قبل از انتشار، در صورت امکان نوشتن آثار دزدی شده را هشدار دهند و این مسئله را پیش از چاپ نوشتار گزارش نمایند. با انجام این رهنمودها، پژوهشگران می توانند از پژوهش خود و دیگران حفاظت نمایند و تراکم دانش جامعه را با پایه های اخلاقی افزایش دهند و دیگران را بهره مند سازند.

1. Peer-Reviewing
2. Peer-Reviewers

منابع و مآخذ

- Papers», McGraw-Hill`s Concise.
- [6]. Neill,U.S.(2007)» How to Write a Scientific Master Piece», The Journal of Clinical investigation, No. 117 pp.3599-3602
- [7]. www.etymonline.com.
- [۸]. موسوی دوست. س، فنودی. ح، (۹۸۳۱). «تخلفات و دستبردهای علمی و ادبی» نشا علم شماره ۱، صفحه ۱۲.
- [9]. Melissa.S, Nicholas.H, Steneck. N. (2011)» The Problem of Plagiarism, Elsevier ,Urologic Oncology: Seminars and Original Investigations, 29(2011) pp.90-94.
- [1]. www.ualberta.ca, «Why Students Plagiarize».
- [۲]. بهلولی. م (۹۸۳۱)» اخلاق در علم و فناوری» نشا علم شماره ۱، صفحه ۶۳.
- [3]. Kanwal, N.(2010) «Code of Ethics” the Official Journal of University Putra Malaysia Pertanika Journals, First Edition . <http://www.pertanika2.upm.edu.my/jpertanika/index.htm>
- [4]. Harris. R(2011)» Anti-Plagiarism Strategies for Research Papers». Virtual Salt site, Version Date: April 26, (2011), <http://www.virtualsalt.com/antiplag.htm>
- [5]. Ellison. C (2010)» Guide to Writing Research